

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

CİLT : 28

Birinci İçtima

1 . 3 . 1339 Perşembe

Münderecat

	Sayfa
1. — Zaptı sabık hulâsası	2
2. — Nutuklar	2
1. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretle- rinin Birinci Devre Dördüncü İçtima sene- sini açış nutukları	2:18
3. — Âzayı Kiram muamelâtı	18
1. — Divanı Riyaset intihabı (Reisisa- ni ve Reisvekilleri)	18:19,19,21:22,23
2. — Âzanın kur'a ile şubelere tefriki	19:21
4. — Takrirler	18
1. — Trabzon Mebusu Nebizade Ham- di Beyle iki arkadaşının, Meclisin itimat ve selâmının orduya tebliğ edilmesine dair takrirleri	18
2. — Gelibolu Mebusu Celâl Nuri Be- yin, Nutku iftitahının aynen tabı ve neş- rine dair takriiri	19

BİRİNCİ CELSE

Bed'i müzakerat; saat : 1,00

REİS — Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

MOVAKKAT KÂTİPLER : Ziya Hürşid Bey (Lâzistan), Mustafa Necati Bey (Saruhan)

REİS — Meclisi küşadediyorum. Zaptı sabık hulâsası okunacak.

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

Birinci celse

İkinci Reisvekili Musa Kâzım Efendi Hazretlerinin tahtı Riyasetlerinde bilinikât zaptı sabık hulâsası kıraat ve aynen kabul olundu. Otuz milyon liralık avans itasına dair lâyiha kanuniyenin takdimen müzakeresi iera edilerek 1, 3 neü maddeleri aynen 2 nei maddesi tadilen kabul ve teneffüs için celse tatil olundu.

İkinci celse

Musa Kâzım Efendi Hazretlerinin tahtı Riyasetlerinde bilinikât Avans Kanununun müzakeresine devam olunarak 4, 6, 7, 9, 10 neu maddeleri aynen, Kayseri Mebusu Osman Beyin teklifi 5 nei madde, Hükümetin teklifi sekizinci madde olarak ve heyeti umumiyesi 43 ret ve 24 müstenkife karşı 110 reyile kabul edildi. Sulh Heyeti müşavirlerinden Burdur Mebusu Veli Beyin Meclise iltihak etmesi için bir karar ittihazına dair Saruhan Mebusu Reşad Beyle rüfekaşının takrirı kabul olundu. Perşembe günü vakti muayyeninde toplaumak üzere saat altı buçukta Üçüncü İctima senesinin son celsesine nihayet verildi.

1. III. 1339

Reis
M. Kemal
Kâtibi Muvakkat
Ziya Hürşid
Kâtibi Muvakkat
Saruhan
Mustafa Necati

REİS — Zaptı Sabık Hulâsası hakkında söz isteyen var mı? (Yok sesleri) Zaptı Sabık Hulâsasını aynen kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

2 — NUTUKLAR

1 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi ve Ankara Mebusu Gazi Mustafa Kemal paşa Hazretlerinin Birinci Devre dördüncü İctima senesini açış nutukları

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — Muhterem efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi dün Üçüncü İctima senesini ıkmal etti. Bugün Dördüncü Millî senemiz hulûl eylemiştir. Zaman yürürken Türkiye'nin Milli davası da bilâfâsıla ve daima ileri doğru yürümüştür. İdrak ettiğimiz her yeni sene bizi matlup neticeye biraz daha takribetmiştir.

Geçirdiğimiz son senenin hadısâtı umumiyesini ve neticei mesaisini hayalden mütecerred olarak bir cümle ile ifade etmek lâzımgelirse, diyebilirim ki, geçen sene zarfında gayemize daha ziyade yaklaşmış bulunuyoruz. Şu saatte ilk gününü idrak ile mesut olduğumuz dördüncü senenin millî gayemizin şeraiti muayyene dâhilinde tamamî tecellisine sahai sudûr olmasını Cenabı Haktan niyaz ederim.

Meclisteki tekmil rüfekaşını muhterememle beraber bütün millete yeni millî seneyi tebrik ederim. (Teşekkür ederiz sesleri)

Efendiler! Malûmdur ki, geçen senenin nıfsı evveli esasında bütün kuvvet ve mesaimizi Yunan Ordusunu vatanımızın harimi ismetinde boğmaktan ibaret olan ilk mühim vazifenin teminine hasrettik ve muvaffak olduk. (Elhamdülillah sesleri) Fakat millî zaferin netayici katıyıcı siyasiyesi henüz istihsal edilemedi. Bu sebeple senenin nıfsı diğeri de istihzaratı harbiyemizi aynı dikkat ve aynı gayretle tomadı ettirmekle geçti.

Demek istiyorum ki, üçüncü İctima senesinde doğrudan doğruya memleket ve milletin umran ve saadetine ve refahı iktisadisine sarf-

Vaziyeti dahiliye

edilen mesai, geçen diğer senelerimizde olduğu gibi, muharebe cephelerine munhasır olan menabi ve kuvamızdan tasarruf edebildiğimiz aksam ile istihsal kılınan neticelerden ibaret kalmıştır. Böyle olmakla beraber milli idaremiz, bir taraftan büyük bir düşman ordusunu imha edebilecek kudrette bir ordu vücuda getirirken, diğer taraftan da devlet makinasının bütün şubasında halin ve zamanın icabettirdiği bazı zaruretler ve ihtiyaçlar kısmen olsun tatmin edilebilmiştir. Bundan da fazla olarak geçmiş idare sistemlerinin devamlı sulh seneleri esnasında dahi ihmal ettiği bazı hayati zaruretlerin icabatını, iyfa kul-retini göstermiştir.

Efendiler dâhil olduğumuz senenin bir sulh senesi olması ihtimali kadar bir harb senesi olması ihtimali de vardır. Bu ikinci ihtimale göre tedbirli bulunmak elbette daha muvafıktır. (Şüphesiz, tabii hay hay sesleri) Bu sebeple yeni senenin mesaii dahiliyesi için geniş tasavvurati mevzuubahsetmekten ibtiraz edeceğim.

Eğer harb devam ederse bizi en büyük netayiçi muvaffakiyete iysal eden mücerrep ve amelî sistem dairesinde harb mesaisine devam edeceğiz. Bu mesaide şimdiye kadar olduğu gibi mazlum milletimize en büyük mazhariyetler ihsan buyuran Cenabı Hakkın eltafi suphaniyesine ve milletimizin hiçbir müşkül karşısında inhina kabul etmiyen azim ve iradesine istinadeyliyeceğiz.

Bu takdirde Türkiye Büyük Millet Meclisi orduları şimdiye kadar olduğu gibi vazifei milliesinin icabatını kahramanane ifa edecektir. (Alkışlar)

Hayat ve istiklâl için milletin vaz'eylediği mütevazı esasat dairesinde bir sulha kavuşursak, o zaman bütün menabii kuva ve semerei istihsalâtımızı inkişafatı dâhiliyeye mütevec-cih mesai üzerinde teksif edeceğiz.

Arkadaşlar! Sulh devrinde yapmaya mecbur olduğumuz şeyler pek çoktur. Millet ve memleketin ümran ve serveti, ifran ve medeniyeti ve hayat ve sıhhati için, katî ve ciddî bir program dairesinde ilk sulh günlerinden itibaren bütün milletin âhengi mesaisini temin eylemek akdemi vazaif olacaktır. Bu bapta şimdiden fazla mütalâat serdinden sarfınazarla son sene zarfında muhtelif şubata idariyemizin iera-atını hulâsa edeceğim :

Efendiler! Geçen sene zarfında Dahiliye Ve-kâleti, memlekette emniyet ve asayişin sureti katiyede takririni istihdaf etti. Bu maksada vusûl için tertibatı mahsusa aldı. Ciheti askeriyenin de muavenetiyle Karadeniz sahilinde ve Amasya, Tokad livaları dâhilinde Rumların Pontuşçılık namı altındaki teşkilâtını akim bıraktırdı. Sureti mütemadiyede devam eden takibatla işbu teşkilâtın şakavet şebekesi tarumar edildi.

Ötede beride zuhur eden âdi eşkiya çetele-ri kırk sekize baliğ olmuştu. Bunlara karşı tertibatı mahsusa alınarak tamamen tenkil edilmiş ve bu kırk sekiz çeteden efradı kısmen istisal olunan yalnız sekiz çete kalmıştır. Aynı itina ile devam eden takibatın kariben onların da izale ve imhasiyle neticelenmesi muhakkaktır.

Emniyet ve asayiş dahiliyenin yegâne âmili olan jandarma sınıfının tanzim ve ıslahı ehemmi umur olduğundan jandarma mekteplerinin tezyidi faaliyetine çalışıldı. Bunun netayicinden olarak Ankara'daki Zâbit Mektebi ile Karakol Kumandanları Mektebinin ve Kayseri ile Giresun'daki efradı cedide ve karakol kumandanları sınıflarını havi mekteplerin yetiştirdikleri 30 zâbit ve 270 küçük zâbit ile 950 nefer kıtaata tevzi edildi. Efradı cedide ve karakol kumandanları sınıflarını havi olmak üzere Kars'ta da bir mektep açıldı. Mekteplerde halen tedrisatına devam edilen 800 efradı cedide ile 80 küçük zâbitin devrei tahsilîyeleri hitam bulmak üzeredir. Yeni açılan Kars mektebinde de 200 efradı cedide ile 50 küçük zâbitin tedrisatına başlanılmıştır. Memleketin emniyet ve asayişini temin ile uğraşan jandarma kıtaatı aynı zamanda vazifei adliyelerini hüsnüsuretle ifa eylemiştir. 1338 senesi zarfında mümkünütfen 84 516 celp ve 59 460 ihzar, 17 388 tevkif, 708 ahzû girift ve 10 476 mehil kararnamesi, 6 516 ilâm ve 6 561 dave-tiye müzekkeresi hükmünü iera eylemiştir. 1338 senesi zarfında vukua gelen 16 561 cürmün 38 518 şahıstan ibaret bulunan maznun-larından 21 419 u derdest ile ciheti adliyeye teslim edilmiştir. Derdest edilen eşhastan bir çoğunun müteaddit cürümlerde methaldar olmaları itibariyle maznunlardan derdest olunan-ların miktarı daha ziyade addolunmak icabe-

der. Bu arada efradı askeriye'nin celb ve cemi, bakaya ve firari derdesti ve vesaiti nakliye celb ve sevkı gibi mesaili mühimmenin ifası dahi ilâve olunursa jandarma idaresinin meşkûr bir hizmet ifa eylediği görülür.

Hükümeti Milliye'nin havzai idaresine intikal eden İstanbul'da da intizam ve asayiş şayanı memnuniyet bir halde temin olunmuştur.

Temini inzibat ve asayişten sonra Dahiliye Vekâletinin en ziyade ehemmiyet verdiği mesele memurların kavanini mer'îye ahkâmını hüsnü tatbik eylemelerinin temini idi. Filhakika 1337 senesinde mülkiye heyeti teftişyesinin ilgası dolayısıyla murakabesiz kalan umur ve muamelâtı mülkiyede intizamsızlık görülmüş ve yer yer şikâyetler vukua gelmişti.

Vâkı olan teklif veçhile heyeti teftişyenin iadesine Meclisi Âlice muvafakat buyrulmuş ve müfettişlerin bir kısmı 1338 Mayıs'ında, aksamı mütebakiyesi muahhar tarihlerde vazifeye başlamış olmalarına rağmen 94 memur hakkında tahkikat iera ve ikmal edilmiş ve bu tahkikatın neticesi kanuniyesi olarak 3 mutasarrıf, 5 kaymakam, 2 tahrirat müdürü, 2 komiser azledilmiş ve 3 memur ile 1 jandarma yüzbaşısının eli işten çektilirilmiş. 85 memur hakkında da tahkikat derdesti iera bulunmuştur. Heyeti teftişye bu müddet zarfında 3 nahiye, 63 muhasebe hususiye, 38 hapsane, 48 jandarma, 28 polis, 48 nüfus, 48 meclisi idare, 55 belediye ve 32 tahrirat kalemi; cuman 332 daireyi ve Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletinin gösterdiği lüzum üzerine de 15 Hilâliahmer şubelerini teftiş eylemiş ve bu teftişatın icabatı ifa kılınmıştır. Heyeti teftişyenin bu ilk devreye ait mesaisi muamelâtın salâhına ve memurinde hissi vazifenin tenmiyesine hizmet eylemiştir. Bu sene kadrosunun kabulünde tam kadro ile ve vaktinde işe başlayacak olan heyeti teftişye umuru dâhiliyenin salâhı için bir nâzrını hakiki olacaktır.

1338 senesinde idarei hususiyelerce ifa edilen hidematı mahalliye:

3 zükûr, 1 inas darülmuaallimîn ve 5 zükûr, 3 inas idadi ve 134 zükûr, 30 inas iptidai ve 10 sanayi ve 2 çırak mektebi açılmıştır.

1338 senesi varidatı hususiyesinden inşaatı nafia için 536 510 ve mekâtip inşaatı için 190 000 ve hastaneler için 32 530 ve matbaa ve kütüphaneler tesisatı için 200 360 ve fidan-

lık ve nümune bahçesi için 5 000 ve damızlık hayvanat mübayaası için 12 400 ve alâtı ziraiye mübayaası için 15 250 lira tahsis edilmiştir.

Gegen seneye kadar belediye rüesasının hakkı intihabı memurini mülkiyede idi. Hâkimiyeti Milliye esasatına münafi ve birçok şikâyatı dai olan işbu usulün ref'iyle intihap hakkının belediye âzalarına verilmesi hakkında Meclisi Âlice kabul edilmiş olan kanunun tatbiki ne başlanılmıştır. Meclisi Âlide müzakeresine devam edilmekte olan Nevahi Kanunundan başka Meclisi Âliye takdim edilmiş olan vilâyet şuraları lâiyhai kanuniyesinin de bir an evvel intacı idarei umumiyemize büyük küşayış bahsedecektir.

Posta ve telgraf umurunda muhaberatı mühimmenin kesret ve ehemmiyeti eihetiyle hututu mevcude muhaberatı istiabedememekte idi. Bundan mütevellit teahhuratı izale için hututu esasiyeye ilâveten iki bin elli kilometre telgraf hattı temdid edildi. Cephelerde dahi muhaberatı askeriye'yi temin için askerî hatlar inşa olundu. Bundan başka muamelâtı ticariyeye suhulet bahşolmak üzere havale name ve koli muamelâtı birçok merakize ve Suriye'ye teşmil edildi. Bilâdi müstahlasada pek az zamanda teşkilâtı idare ikmal edilerek muamelât ve mesalihi umumiyenin intizamı cereyanı temin edilmiştir. İşgalin devam ettiği müddetçe ve idarei milliye'nin teessüsüne takaddüm eden günlerde gasbedilmiş olan emvali menkule ve gayrimenkuleye mütaallik mesaili tetkik ve rüyet için olbaptaki talimat veçhile Menhubat komisyonları teşkil edilmiş ve menafii vataniyeyi muhil surette hareket ve düşman ile teşriki mesai edenler haklarında da takibatı kanuniye ierasına devam olunmakta bulunulmuştur.

Hilâliahmerin, Himayei Effal, Müdafaa Hukuk, Asker Ailelerine Yardımcı Cemiyeti gibi müteşekkil heyetlerin ve bilhassa Hilâliahmerin ibraz eyledikleri mesaili meşkûre takdirlere sezadır.

Yeni sene zarfındaki umuru dâhiliyeye ait tasavvurata gelince :

Jandarmanın tensik ve ıslahı ve jandarma mekteplerinin tezyidi ve bu cümleden olarak İzmir, İstanbul, Adana'da karakol kumandan-

ları sınıflarını muhtevi birer efradı cedide ve Edirne, Bursa, Konya ve Sivas'ta karakol kumandanları mektepleri tesisi tasavvur olunmaktadır. Jandarma tahsisatının tezyidi hakkında kabul edilmiş olan kanun yeni senenin vazifei asayişini ehemmiyetli bir tarzda teskil eyliyecektir. Her şubei idarede olduğu gibi jandarma vazaif ve muamelâtının murakabeye tâbi tutulması ve işbu murakabenin hüsnü ifası erbabı ihtisastan intihabolunacak müfettişlerin vücudiyle kaim bulunduğundan 1339 senesi bütçesine müfettişler tahsisatı ilâve olunmuştur.

Şuabatı idarei hükümette, Şurayı Devlet, memleketin hayatı idariye ve iktisadiyesi ile alâkadar bir şubei mühimme olmak hasebiyle gün geçtikçe mütezayit bir surette hissedilmekte olan bu lüzumun bir an evvel temini için Meclisi Âli Dahiliye Encümenince derdesti tanzim olan lâyiha kanuniyenin icap ve ihtiyaç ile mütenasip bir şekilde kesbi kanuniyet etmesi şayanı temennidir.

Gerek Harbi Umumide ve gerek Mücahede-i Milliye hengâmında Hududu Milliye üzerinde bulunan ahali, beliyi muhaceretle musaboldukları gibi düşmanların işgali altına girmek felâketine düşer olan aksamı memaliki-mizdeki kuyudatı nüfusiye kâmilen mahvedilmiş olduğundan gerek nüfusu umumiyenin tetkik ve tesbiti ve gerek sicillâtı nüfusiyenin yeniden vücade getirilmesi için bir tahriri umumi ierasına ihtiyacı mübrem vardır.

Efendiler! Nüfus meselesi bir memleketin en mühim mesaili hayatiyesindendir. İdari, askeri Mali ve iktisadi mesailde memleket nüfusunun miktarı sahihini bilmek ne kadar elzemse her sene yapılacak ihさいyat ile nüfusun tezayüt veya terakus miktarı anlaşılmadan esbabı teza-yüdü idamesi ve esbabı tenakusun izalesi için tedabir ittihaz etmek kaabil olamayacağı derkârdır. Binaenaleyh yeniden tahriri nüfus ierasına pek âcil ve mübrem bir lüzum muhakkaktır. Nihayetsiz gavail ve işgalât hasebiyle şimdiye kadar Millî Hükümetin meşgul olmadığı nüfus meselesinin yeni sene zarfında ehemmiyetle nazarı dikkate alınması ve umumi bir tahriri nüfus hakkında vekâletçe mutasavver lâ-yihanın bir an evvel Meclise takdimiyle iktisabı kanuniyet etmesi temenni olunur.

Efendiler! Taksimatı mülkiyemiz esasen mem-

leketin coğrafi ve iktisadi icabatına henüz tev-fik edilmemiş bulunuyor. Taksimatı mülkiyede askeri, malî ve adlî teşkilât dahi nazarı dikkate alınarak esaslı tadilât ierası için dört vekâlet müsteşarlarından mürekkep bir komisyon tarafından tetkikatı lâzime ifa ettirilmektedir. Hi-tamı tetkikatı mütaakip kanun lâyihası tanzim ve takdim olunacaktır.

Telgraf umurunda muhabere şebekesinin mev-simi sayıfta tamiratına başlandırılacağı gibi merkeze nispetle şebekesi muhtacı tâdil ve ikmal olan vilâyatı Garbiyede iki bin kilo metreye ka-rıp hututu cedide ve vilâyatı Şarkiyede dahi şebekenin ihtiyacatına göre bâzı tâdilât icra ve yeniden hatlar inşa olunacaktır. Bu maksatla şimdiden direk ve levazımı saire telarikine te-vessül olunmuştur.

Aynı suretle vilâyatı mezkûredeki kaza me-rakizinin cümlesinde ve mühim nevahide posta ve telgrafhaneler tesis ve buralarda posta paket ve kıymetli mektup teatiyatı ve havale muame-lâtının teşmili derpiş olunmuştur. Telgraf mu-haberatının tezyidi sürat ve intizamı için süratle muhabere temin edecek sistemde yeni usul ma-kinalar vaz' olunacaktır. Posta esfarı tezyid olunacağı gibi vilâyatı Şarkiyede tamamen tees-süs edememiş olan sürücülükler ihdasıyla esfara mübaşeret olunacaktır.

Telgrafçılık fenninin tedrisi maksadiyle mev-cut alâtı lâzime tedrisiyeden bilistifa Telgraf Mektebi Âlisi ihya ve münasip vilâyatta başmü-fürriyetler makarlarında dersaneler küşad olu-nacaktır. Burada gerek memurini mevcudeden münasiplerine gerek yeniden alınacaklara mes-lekî dersler gösterilerek, sunufu memurin müs-takbel vazifelerine ihzar olunacaktır.

İstanbul'da sâbit iki telsiz istasyonunun mu-haberatı hariciyeye küşadına ve kezaik bilâdi mühimmede telefon tesisatı için vâki talepname-lere göre en nâfi şerait dairesinde şehir dâhili ve harici telli ve telsiz telefon muhaveratı vü-cuda getirilmesine sây edilecektir.

Efendiler! Hapsaneler meselesi pek mühim-dir. İslahı hal için hürriyeti şahsiyesi nez' edilen evlâdı vatani müldeti cezaîyesi hitamında cemi-yeti beşeriyeye hâdim olacak bir uzuv olarak yetiştirmek esbabını temin için Dahiliye Vekâ-leti uzunuzadıya tetkikat ve ihさいyatta bulun- du. Mevcut hapsanelerden kabil olanların usulü fennîsine muvafık bir surette taminine

ve yeniden hapsaneler inşasına tevessül için bir inşaat programı tanzim eyledi. İşbu program mucibince her sene için muayyen bir nispette inşaatla devam olunmak üzere 1339 senesinde icabatı asriyeye muvafık şekilde bir hapsanei umumi ile beş liva ve 28 kaza hapsanesinin inşası kararlaştırılmış ve senei âtiye bütçesine tahsisat ilâve edilmiştir.

Vaziyeti sıhhiye

Efendiler! Vaziyeti dahiliye hakkındaki mâruzatımı burada ikmal ederek umuru sıhhiyemize nakli kelâm ediyorum. Ahvali sıhhiyei memleket lehülhamd mucibi memnuniyet bir manzara arz etmektedir. (Elhamdülillâh sesleri) Mesaii sıhhiyemizin mühim bir kısmı emrazı müstevliyenin men'i ve tahdidi sirayetine sarf edildi. Bu türlü hastalıklardan yalnız çiçek ile lekeli humma bâzı manatıkta mahdud bir şekli istilâ almak istidadını göstermiş ise de vaktiyle ittihaz olunan ve devam edilen tedabiri mania ve tahaffuza ile önlerine geçilmiştir. Memleketin büyük bir kısmı düşman tarafından bir harabe şeklinde ve mazlum ahali si amik bir sefalet içinde terk edildiği, dâhilden harice ve hariçten dâhile mütemadi bir muhaceret cereyanının devam etmekte olduğu vaziyeti hâzıra karşısında bu gibi hastalıkların görülmesi o kadar şayanı istigrab olmayıp belki oldukları yerlerde suratle itfasında gösterilen muvaffakiyet müstelzimi memnuniyettir. Emrazı müstevliye ve sâriyeye karşı mücadele esbabı düşünülürken bittabi en evvel hatıra tedabiri sıhhiyenin tatbikine âmili yegâne olan etıbbâ ve sıhhiye memurları gelir. Geçen sene dâhili memlekette memuren istihdam olunan etıbbâ miktarı 337 ve sıhhiye memurlarının adedi 434 idi. Memleketin ihtiyacatını teminden uzak olan bu miktarların bu sene kısmen memaliki baide tababet maaşlarının tezyidi kısmen etıbbâyı askeriyeden bir kısmının terhis ve istihdamı suretiyle teksiri ve aynı zamanda mektepten çıkacak tabiplerimize hizmeti mecburiye tahmili ve fazla tabip yetiştirilmesi esbabına tevessül suretleriyle bugün görülen boşlukların doldurulması mutasavverdir.

Müstevli ve sâri hastalıklara karşı insanları vikaye hususunda büyük hizmetleri görülen aşırı ihzar ile meşgul Hıfssıhıssa müessesatımız kemali muvaffakiyetle mesaisine devam ve

mücadeleye nafi' hidemat ifa etmektedirler. 1337 senesi zarfında üç milyon kişilik çiçek aşısı yapabilen Sivas müessesesi geçen sene zarfında beş milyon kişilik çiçek aşısı, 537 kilo gram kolera, 477 kilo gram tifo aşısı istihsal etmiş ve bunlar ahaliye vâfi surette tatbik edilmiştir. Elyevm İstanbul ve Sivas'ta bulunan her biri bakteriyolojihane, kimyahane, telkihane ve daülkelp tedavi hanesinden mürekep hıfssıhıssa müesseselerinden üçüncüsünün de bu sene Diyarbakır de tesisi ve bu sayede uzak mesafeler kat'ından mütevellit mahzurların tehvinî mukarreridir. Emrazı sâriyeye karşı mühim bir vasıtai mücadele olan tathir ve tebhîr vesaiti gittikçe teksir ve düşman tarafından tahribedilenler tamir ve mevcutları ıslah ediliyor. Bu suretle kariben Afyon Karahisar, Eskişehir ve Niğde tebhîr müesseseleri faaliyete gireceklerdir. İzmir'de ve Ankara'da da her türlü vesait ile mücehhez birer tebhîrhane inşası derdestir. Esasen şehirlerin müdafaa sıhhiyesinin istilzam ettiği tebhîrhanelerden mahrum yerlerde mahalli meclisleri tarafından verilecek tahsisatla ve merkezden yapılacak muavenetle bir an evvel bunların ikmalî bin üç yüz otuz dokuz senesinin tahakkukunu hedef ittihaz ettiği âmâlden birisi olduğu gibi dâhilde başlıca güzergâhlarda hariçten gelecek emrazı istilâiye karşı müdafaa için hudutlarımızda tahaffuz tertibatı projesi de mütalâa edilmektedir. Kapitülâsyonların fiilî ilgası semeresi olarak beynelmilel bir idare halinden çıkarılıp elyevm doğrudan doğruya vekâletin suabatı idaresinden biri haline gelen sabık karantine umuru sıhhiyesi de en müşkül şerait içinde devir ve tesellüm edilmiş olmasına rağmen kemali muvaffakiyetle idame ve tedvir edilmektedir. Bir harabe halinde tesellüm edilen Sinob ve Kılazömen tahaffuzhanelerinin iadei faaliyetine çalışılmaktadır. Munhasıran emrazı sâriye ve intaniye hastalarının kabulüne mahsus hastanelerin bulunmaması memleketimiz için büyük bir nakısa olduğu düşünülerek bu sene İstanbul'da ve Anadolu'nun nıkatı muhtelifesinde olmak üzere beş adet emrazı sâriye hastanesinin tesis ve küşad sıhhi programımıza ithal edilmiş ve elyevm İzmir'deki faaliyete başlamış ve İstanbul'dakiler de derdesti küşad bulunmuştur. Gerek mecalisi mahalliye nin faaliyeti ve gerek nümune müesseselerimi-

zin memleketlerimize hüsnütevzii suretleriyle Anadolu'nun her tarafında mühim merakizi sıhhiye tesisi dairei imkân ve tahakkuka girmektedir. Emrazı müstevliye nispetinde mühim ve hattâ memleketimizde bunlardan daha fazla tahribata sebeb olan sıtma, firengi ve verem hakkında da tedabir ittihazından geri durulmuyor. Sıtma hastalığının memleketimizdeki intişar ve tahribatının derecesine karşı bir tedbiri kâfi olduğu iddia edilememekle beraber şüphesiz pek müessir bir âmil olan İstanbul Kimyahanesinde mamul Devlet kinini kurslarının bin kiloya karip mevcudu Ziraat Bankası vasıtasıyla bütün mülhakata tevzi edilmek üzere bulunmuş ve 250 kilo miktarında da meccani surette kinin dağılmıştır. Yine geçen sene tahsisatından mütebaki para ile hariçten yeniden bin kilo kadar kinin sipariş edilmiştir. Sıtma hastalığının kökünden kal'ı için yegâne çare olan teybis ve ıslahı arazi meselesine ve şehir ve köylerin şeraiti hıfzıssıhhasının ıslah ve istikmaline ise şeraiti tabiiye avdet eder etmez başlamak ieraatı nafia ve sıhhiyemizin en mübrem ve mühimlerinden biri olacaktır. Firengi mücadelesi her yerde faaliyeti mütadesiyle devam etmektedir.

Tahripkâr emrazı belediyemizden şüphesiz başlıcası olan verem hastalığına karşı şimdiye kadar ahval ve şeraitin maatteessüf tatbikine müsaade ve imkân bahşetmediği tedabire başlangıç olmak üzere İstanbul'da veremliler tedavihanesi açmak ve bu suretle yeni ve pek lüzumlu bir mücadelenin ilk temel taşını koymak mutasavverdir.

Vekâlete merbut emrazı umumiye hastanelerinde geçen sene zarfında yirmi bini müteceviz hasta tedavi edildi ve bütün müessesatın lâboratuvarlarında 30 000 muayene iera olundu.

Umuru sıhhiyemizin nüfusa ait bahislerini istikbale ait esaslı ieraat programına terk ederek muaveneti içtimaiye umuruna geçiyorum.

Muaveneti içtimaiye umuru

Efendiler! Geçen senelerde yalnız vilâyatı Şarkıye mültecilerinin istirdadolunan yurtlarına iadesine ve memleketleri o zaman henüz istihlâs edilmemiş olan Garbi Anadolu mültecilerinin iagesine ve iskân mıntakalarında tetkikat ierasına munhasır kalan muaveneti içtimaiye işleri bu sene daha şümüllü bir zemini mesaide

çalışmış ve maddeten kabili temas birgok neticeler elde etmiştir. Garbi - Anadolu'daki vilâyetlerimizin istihlâsı üzerine evveleminde orali mültecileri memleketlerine göndermek vazifesiyle karşılaşan Hükümetimizin 'düşman tarafından yakılan köyler ve şehirlerdeki muhtacı muavenet halkın sükunalarını tamire tahsis ettiği mebalığın sarfına nezaret ve dikkat etmekle beraber iskân, iage, ilbas hususâtında âzami yardımı ifa etmiştir.

İstihlâsı vatan uğrunda şehidolanların eytamı bütçenin müsaadesi nispetinde yer yer tesis edilen darüleytamlara yerleştirilmektedir. Bugün Devlet tarafından küşadedilen darüleytam müesseselerinde on bine yakın yetim mevcuttur. Harbin, bilhassa Yunan tasallûtunun, Hükümetin sînci şefkat ve himayesine bıraktığı yetimlerin adedi himaye edilebilenlere nispetle maatteessüf lâakal yirmi misli fazladır. Şu kadar ki, bu dilsûz adedin pek büyük bir kısmı memleketimiz halkının mütehalli oldukları hissiyatı insaniye sayesinde mühlik sefaletten masun bulunmaktadır. Maahaza müessesatı mevcudenin hiç olmazsa yirmi bini müteceviz bir adedi kabul edecek derecede tevsi lâzımdır.

Hayatın her safhasında muavenete arzı ihtiyac edebilecek olanları himaye ve sahabete müvekkil müessesatı hayriyeden nümuneler tesis mukarrerdir. Şimdiden bunlardan birkaç darülrda, çocuk yuvası, darüleytam, etfal hastahanesi, bimarhane, darülaceze tesisine başlanmış, bâzıları da faaliyete girmiştir.

Adliye umuru

Efendiler! Senei sabıka zarfında umuru adliyemizin tarzı cereyanında da şayanı kayıt nıkat mevcuttur. Evvelki seneden itibaren tatbikine başlanarak büyük faideleri görülen hâkimi münferit teşkilâtının tevsiine devam olunmuştur, olunmaktadır.

İstihlâs edilen vilâyatımızda da derhal teşkilâtı adliye ierasına başlanarak Şubat 339 gagesine kadar yeniden on dört İstinaf mahkemesiyle doksan Bidayet mahkemesi ve o miktarda mahkemei şer'iye küşadedilmiş ve işbu mahkemelere beş yüz altmış müteceviz hâkim tâyin edilmiştir. Adliye müfettişlerinin miktarı yirmi ikiye iblâğ edildi. Merkezde bir heyeti teftişiyeye teşkil olundu. Devairi teftişiyeye bir müfettişin âzami altı ay zarfında devir

ve ikmal edilebileceği sahalara kasredilmek sayesinde bedama hiçbir mahkemenin nihayet altı aydan fazla müddet teftiş ve murakabeden âzade kalamaması esbabı istikmal olunmuştur. 38 senesi nisfî ahîrinde Hukuku Aile, Mahamat, Mecellenin Kitabülbüyyu kanunu lâ-yihaları ile mahakimi iptidaiyenin seyyar bir halde ifayı vazife edebilmesini, men'i müskirat cezalarının temyiz ve itiraza tâbi olmasını müteakbil ahkâmı kabul eden memaliki eenebiyede ikâ cürmeden tebaanın imkânı tecziyesini Tecili takibat Kanunundan istifade eden eşhasın hemfûl ve fer'an zimethal rüfekasının da tecili vâkıdan istifadelerini temin edecek tadilât lâyihalarıyla bhusus hâkimlerin refahi hallerini ve bir usul dairesinde terakkiyatı meslekiyelerini temin maksadiyle tanzim kılınan lâyiha ihzar ve Meclisi Âliye arz edilmiştir. Şimdiye kadar bir nizamnamesi bulunmadığından dolayı mühmel kalan cinayet mahkûmini gıyabiyesinin emvali hakkındaki ahkâmı kanuniyenin suveri tatbikiyesini natık bir nizamname lâyihası ihzar olunmuştur.

Yeni sene zarfındaki tasavvuratı adliye meyanında tadil ve ihzarı kavanin komisyonları vardır. Şimdiye kadar kanun halinde tedvin edilmemiş olan veraset, vasiyet gibi ahkâmı hukukiyemizin Kanunu medenimiz olan mecelleye ilâvesi ve mecellenin de ihtiyacatı asriyeye muvafık bir şekilde tadil ve ıslahı, berri ve bahri ticaret kanunlarıyla Usulü muhakematı cezaiye ve kavanini cezaiyenin tadili ve ayrı ayrı ahkâmı muhtevi bulunan Usulü muhakematı hukukiye ile Usulü muhakemei şer'iyenin tevhidî maksatlarıyla her biri beşer zattan mürekkep ceman yedi komisyon karibin ifayı vazifeye davet olunacaktır. Bundan başka istikbalî adlimizi temin maksadiyle Anadolu'da asri esaslar dairesinde bir hükkâm mektebi vücuda getirilmesi vekâleti aidesince düşünülmektedir.

Umumu iktisadiye

Efendiler! Geçirdiğimiz sene zarfında sahai iktisattaki ieraatımız pek büyük olmamakla beraber bütün mesaimizi kasır ve tahdide saik olan hali harba rağmen sayanı memnuniyettir.

Erbabı Ziraate muavenetle mükellef olan Zırrat Bankası şube ve sandıkları dört ay ev-

veline kadar yalnız yüz on iken bugün üç yüzden fazla bir miktara çıkarılmış bulunuyor. Bu bankaya son iki ay zarfında iki milyon liraya karp bir sermaye tedarik edilmiş ve bilhassa düşmandan kurtarılan aksamı vatanda vâsi miyasta ikrazata başlanmıştır. İkrazatın her halde istihsalâta hasır ve sarfı, banka meclisi idarelerinin ıslahı ve itibarı şahsi muamelesinin ierası gibi mühim esasat dairesinde olmak üzere ihzar edilmiş olan lâyiha kesbi kanuniyet ettiği takdirde bankanın hayatı iktisadiyemizdeki mevki ve tesiri yükselecektir. Köylülerimize bir kredi müessesesi göstermek ve bhusus ahvalin istikrarı takdirinde tarlalarına dönecek askerlere malî bir itibar temin eyliyelemek üzere bir Köy bankaları Kanunu yapılmış ve Meclise takdim kılınmıştır. Memleket hayvanatında evvelce başgöstermiş olan vebayı bakari kâmilin itfa olunmuş ve bu hususta baytarlarımızın şayanı sitayiş mesaisi sebkât eylemiştir. Serom darülistihzaratımız bundan altı ay evvel yalnız 250 litre kadar serom istihsal ederken bugünkü istihsalât 1 000 litreye balığ olmuştur. İhracat Resminin lâgvından itibaren Zonguldak kömür istihsalâtı artmaya başlamıştır. İktisat Vekâletine merbut olup adedleri birden yediye iblâğ olunan ziraat mektepleri tedrisata başlamış ve İstanbul Sanayi ve Ticaret mektepleri de vekâlet emrine alınmıştır. Bu sene zarfında Halkalı Ziraat Mektebinin Eskişehir veya Adana havalisine, İstanbul Orman Mektebinin de Bolu'ya nakli mukarrerdir.

Senenin nisfî ahîri esnasında zürraa ve mühtacine muavenet olmak üzere iki milyon liradan fazla tahsisat sarf edilmiştir. Yine aynı müddet esnasında tergip ve teşvik ile yeniden teessüs eden ve Hükümet tarafından tasdik olunan ticaret şirketlerinin miktarı kırkı mütecevizdir. Memleketimizin vüsatine nispetle nüfusumuz az olduğundan ziraat hususunda makina ve alâtı fenniye istimaline diğer memleketlerden daha ziyade bir mecburiyet vardır. Bu ihtiyacı temin etmek ve halka taksitle alât ve edevatı ziraiye satmak ve müsait şeraitle işbu alât ve edevatın tamirini deruhde eylemek üzere İktisat Vekâleti tarafından bir eenebi sahibi teşebbüsle mukavelename tanzim edilmiş ve tarihi tasdikünden itibaren üç ay zarfında muameleye başlanması takarrür eylemiştir. Dâhil olduğumuz sene zarfında dahi bu teşebbüsata devam olunacak ve bilhassa memlekete makina ithaline ve tedrisatı iktisadiyeye

ehemmiyetle çalışılacaktır. Bu meyanda İzmir ve Trabzon'da iki ticaret mektebi küşadı mukarrerdir. Kezalik yeni sene zarfında ticaret, ziraat ve sanayi ve ameleğe ait Devlet kredi tesisatına ehemmiyeti mahsusa atfolunacak ve ameleğe mahsus ayrıca resmî bir yardım sandığı vücuda getirecektir. Ormanlarımızın asri bir surette idaresi ve ormanlarımızdan âzami derecede temini istifade için mütehassıslarına tanzim ettirilen 250 maddelik bir Orman Kanunu Meclise takdim kılınmıştır.

Umuru nafia

Efendiler! Vesaiti nafiamızın en mühim aksamını şimendiferler teşkil etmektedir. Bu bapta mâruzatta bulunmazdan evvel düşman tahribatından ve malzeme fıkdanından mütevellit her türlü müşkilâta rağmen şimendiferlerimizin orduya ve memleketin hayatı iktisadiyesine ifa ettikleri ve etmekte oldukları hidematı şükranla yâd eylerim.

Ankara - Yahşihan ve temdidî demiryolunda 23 000 metre mikâp hafriyat, 1 500 metre mikâp kârgir inşaat yapılmıştır. Gelecek sene zarfında işbu hattın 40 kilometre daha temdiyle İzzeddin mevkiine iysali için çalışılacaktır.

Erzurum - Erzinean hattından Kükürtlü civarındaki linyit madenlerine temdit edilmekte olan şube hattı itmam edilmek üzeredir. Kop ve Deveboynu geçitlerinin istikşafatı iera edilmiştir. 1339 senesi bidayetinden itibaren Nafia Vekâletince ciheti askeriye den devralınan ve ceman beş yüz kilometreye balığ olup tamirâtı esasiyeye muhtaç bir vaziyette bulunan Arpaçay - Sarıkamış - Erzurum - Kükürtlü ve Geliran - Bayezid - Hanızir hatları mülhak bir bütçe ile idareye başlanacak ve nevakısı inşaatın itmamı ve işletmenin intizamı temin edilecek ve linyit ocakları daha fennî bir şekilde işletilerek mahrukât ihtiyacının tehvini temin olunacaktır.

Gebze - Eskişehir - Ankara ve Eskişehir - Yenice demiryollarının tulü kâmil olan yedi yüz elli kilometrelik bir saha dâhilinde düşman tarafından tahribolunan yirmiyi mütecaviz cesim köprü ile her ray ikişer, üçer mahallinden atılmak suretiyle yüz elli kilometre tul üzerinde iera edilen tahribat nispeten cüzi bir zamanda tamir edilmek suretiyle münakalâtı umumiyenin iadeten tesis edilmiş olduğu manatiki mu-

telifede tamirâtı muktaziye icrasına devam edilmektedir.

Mühim bir yekûnda düşman tarafından tahribedilen alât ve edevatı muharrike ve müteharrike noksanlarının telâfisine ve demiryollarından matlup ve muntazar bulunan intizamın teminine çalışılmaktadır. Memurin ve müstahdemini ve muamelâtı kâmilen Türk ve Türkçe olan işbu hatlar hem tesisat ve hem de muamelât noktai nazarından yakın bir zamanda daha ziyade tekemmül edecektir. Aydın demiryollarıyla İzmir - Kasaba ve temdidî Soma - Bandırma ve Mudanya - Bursa demiryolları ve İzmir rıhtım ve tramvaylarının, istihlâsı mütaakıp imtiyazlı şirketlerine teslim ve tarafımızdan komiserler ikame edilmek suretiyle idare ve işletilmelerine devam edilmektedir. Düşman tarafından işbu hutut üzerinde yapılan tahribat süratle tamir ve münakalât iadeten tesis edilmiştir.

Yenice - Nusaybin demiryollarının bâzı aksamında icrası muktazi tamirâtın ankarip ikmalî muntazardır. İstanbul ve Edirne vilâyatında Millî İdarenin teessüsünü mütaakıp Şark demiryollarına, Dersaadet rıhtımlarına, tramvaylarına ve Beyoğlu - Galata tüneline murakabemiz teşmil edilmiştir. Müessesatı mezkûrede elyevm tatbik edilen tarifelerin gerek idare ve işletme umurunu ve gerek alâkadar ahalinin menfaatini temin ve telif edecek bir şekli mutedilde tâyin ve tesbiti için tetkikat ve muhaberat iera edilmekte olup neticesi yakinen Meclisi Âlinize arz edilecektir.

Anadolu'nun mühim ticaret nkatından biri olan Mersin'de bir liman inşa ve işletilmesi hakkında müracaat eden tâlibi imtiyaz ile müzakerat iera edilmiş ve tarafeynce bilitilâf tanzim kılınan mukavelât lâyihaları Meclise takdim kılınmıştır.

Her memleketin hayat damarlarını teşkil eden demiryollarını tevsiyan Anadolu'ya tatbik etmek ve malûm olan istikametlerde en esaslî hatları inşa ederek işletmek üzere müracaat eden tâlibi imtiyazlar ile vekâleti aidesi arasında müzakerat iera edilmiş ve binnetice tarafeynce bilitilâf tâyin ve tesbit kılınan mevad ve ahkâmı muhtevi mukavelât ve müteferriatına ait levayih Meclisi Âlinize takdim kılınmıştır.

Efendiler! Demiryol ve limanlar ve mümâsilleri gibi pek muhtaç olduğumuz tesisatı cesimenin yeniden inşa ve işletilmelerindeki siyasetimiz, kavanini hazıra ve müstakbelimize tâbi olmak ve bu bapta kabul ettiğimiz millî prensiplere tatabuk etmek şartıyla müracaat edecek cenebi sermayelerini memnuniyetle kabul etmektir. Mevcut müessesatın mukavele ve şartnamelerine müteakiben riayet, gerek bu müesseselerin ve gerek memleketimizin menfaati için lâzımdır.

Yollara gelince: Anadolu ve Rumeli'de işgal altındaki sancaklarımızın istirdadiyle turku umumiye 8 100 kilometreye ve turku hususiye de 16 000 kilometreye balığ olmuştur. Yollar hakkında şimdiki mesaimiz bâzı mevzii tamirata inhisar etmektedir. Vâsi yol inşaat plânının tatbikatı için henüz fırsat zuhur etmemiştir. Nafia Vekâletince bir sene zarfında turku umumiye için bedeli keşfi beş yüz bin liraya balığ olan kırk beş adet ve turku hususiye için bedeli keşfi 280 000 liraya balığ olan 51 adet ve kezalik Dahiliye, Maliye, Maarif vekâletlerinden muhavvel bedeli keşfi ceman 110 000 liraya balığ olan 85 adet evrakı keşfiye tetkik ve tasdik edilmiştir. Bâzı mahallerde elektrik tevzii, su isalesi, nehirlerde seyrisefain, bataklık teybisi ve arazi iskasi gibi teşebbüsâtı nafia hakkında imtiyaz talebini havi mahdud müracaatlar vukubulmuş ve bunlar Hükümetçe tetkik edilmiştir. Efendiler! Alelûmum inşaatı nafia ihtiyacı memleketimizin her tarafında şiddetle mahsûs olup bu hayati ihtiyacatımızın temin ve ikmalî zmnında her fırsattan istifade için hazır bulunmaktayız.

Mamafih yeni senemizin bütçesi turku umumiye ve hususiye için oldukça mühim tahsisatı ihtiva edilecektir. Mühendis ve fen memuru mevcudumuz ihtiyacı müstakbele kâfi gelebileceği için Anadolu'nun üç muhtelif noktasında mühendis namzedi mektepleri küşadına teşebbüs edilmiştir.

Umuru maliye

Efendiler! Umuru maliyemizden bahse geçmeden evvel geçen sene bugün bu mevzu üzerinde söylediğim sözleri müsaadenizle aynen tekrar edeceğim.

Bünyei Devleti yaşatmak için harice müracaat

etmeksizin memleketin menabii varidatıyla temini idare çare ve tedbirlerini bulmak lâzım ve mümkündür. Âzami tasarruf şiarı millîmiz olmalıdır. Binaenaleyh usulü malimiz halkı tazyik ve ızrar etmekten iktinapla beraber mümkün olduğu kadar harice arzı ihtiyaç ve iftikar etmekten varidatı kâfiye temin etmek esasına müstettir.

Efendiler! Geçirdiğimiz sene Millî Cidalizmin en muazzam hâdisesini kaydeylemiştir. Aynı sene zarfında o muazzam hâdiseyi vücuda getiren büyük ordunun bilûmum masarifi temin edildiği, gibi idarei umumiyei Devletin istilzam eylediği bütün sarfiyat dahi haricîten hiçbir istikraz yapılmaksızın iera olunmuştur. (Alkışlar)

Bundan başka 1338 senesi zarfında Millî Hazine 1337 den müdevver düyunu Devletin üçte ikisini tesviye eylemiştir. Bütün ihtiyacı mevcudemize rağmen memleketin tabakayı müstahsilasını teşkil eden köylü ve çiftçiyi himayeten Ağnam rûsumu mütadesinden üç misli tenzil edilmiş ve evvelce ihtiyacı mübrem muvacehesinde bilûmum ashabı maâştan kat'edilmiş olan yüzde yirmilerin iadesi suretiyle Devlet hizmetinde bulunañların vüsatı maişetlerine çalışılmıştır.

Efendiler! Mesaili iktisadiyemiz meyanında arz eylediğim bir noktayı yakından taallûku hasabiyle burada tekrar etmekte faide tasavvur ediyorum. Düşmandan istihlâs olunan mahaller ahalisine Devlet veznelerinden vukubulan tediye ve sarfiyat yekûnu iki buçuk milyon liraya balığ olmaktadır.

Yeni hulûl eden sene zarfındaki siyaseti maliyemizde daima aynı düsturdan mülhem olacak ve harice muhtaç olmadan ve aynı zamanda halkı fazla bir tazyika mâruz bırakmadan işlerimizi görmek gayesini istihdaf edilecektir. (İnşaallah sesleri) Mâruzatı mesbukamın diğer bir noktasında da izah eylediğim gibi 1339 senesinin sarfiyatı bu senenin bir sulh veya harb senesi olması şıklarına göre tahavvül edebilir. Mamafih yeni sene için tasavvur edilmekte olan bâzı hususat hakkında arzı malûmat edeyim :

Düşmandan istihlâs edilen mahaller ile harikten müteessir olan yerlerde inşaatı cediti teşvik ve teshil eylemek üzere bunların beş sene vergiden muafiyeti hakkında bir

lâyihaî kanuniye tanzim olunarak Meclisi Âlilerine takdim kılınmıştır. Emlâk, Arazi ve Temettü vergileri tâyini mekadiri için 1339 senesi maliyesinden itibaren Tahriri müsakkaat Kanuniyle Tahriri umumî Nizamnamelerinin tatbiki düşünülmektedir. Memleketin hayatı sanat ve ticareti için ehemmiyeti mahsusayı haiz bulunan Temettü Vergisi Kanununun yeniden ve ıslahan ihzar ve teklifi mütasavverdir.

Tekaüt maaşları mukabilinde müteakidinde Hazinesin tahtı tasarrufunda bulunan emlak ve araziye emriyeden münasip birer mahal tefrik ve tahsisi ve meaddı harbiye müessesatından gayri Devlete ait bilûmum fabrikaların uzun müddetle icarları; tasavvurâtı maliyemizden zikre şayan bulunanlardır.

Umuru maarif

Efendiler! Maarif hususundaki bir senelik mesaimiz dahi pek parlak olmamakla beraber muhat olduğumuz müşkülât ve bilhassa fıkdanı vesaitle nispetle oldukça kabili temas neticeler vermiştir. Maarif Vekâletine geçen bir sene zarfında mütareke ve cidal devrelerinin vilâyet merkezlerinde kapalı bıraktığı darülmualliminlerden on üçünün tekrar küşadı muhtelif livalarda yeniden on yedi zükûr, bir inas sultanisi teşkilâtının ikmalî, altı erkek, iki inas idadisi küşadı gibi müspet işler görülmüştür. Bütün sene mekteplerdeki muallim boşluğunun doldurulmasına çalışılmış, memaliki müstahlasla mekteplerine kudreti tedrisiye ve hamiyeti milliyesi mücerrep muallimler gönderilmiş, İstanbul ve Anadolu'da mevcudu kalmıyan talimatnamelerin en lüzumlarından bir kısmı bastırılarak Maarif idarelerine irsal edilmiştir. Geçen sene bütün vilâyet ve livalardaki Maarif kütüphanelerine meccanen birçok kitaplar sevk edilmesi ve şüheda göçuklarına on beş bin kadar kitap dağıtılması da şu mesai silsilesine ilâve edilebilir. Bu esnada muntazaman içtimaatına devam eden Telif ve Tercüme Heyeti ahalinin ve erbabı tettebbuun muhtacolduğu âsardan on beş kadar kitap telif ettirerek bunlardan bâzılarını matbaaya vermiştir.

Efendiler! Şimdiye kadar yapılabilen şeylerin maarifi umumiyeeye ait ihtiyacatımızdan binde birini bile tatmine kâfi olmadığını itiraf etmek hakikatperestlik levazımındandır.

Mamafih harbin bilhassa maarif idaresi ve mektepler üzerinde gösterdiği tesirâtı fevkalâde karşısında temin edilebilecek muvaffakiyetlerin ancak temin edilebilenlerden ibaret kalacağını tasdik etmek de insafperverlik şıarî addolunmak lâzımgelir. Cephelerdeki zâbitan saflarından boşalan yerlere mektepler, gençliğin yüksek ve münevver unsurlarını vermiştir. Bu iki kere kıymetli anasırın mekteplerimizin tedris kürsülerine avdet edeceği ve cephelerde sarf olunan mühimmatın kısmen mekteplerimizde harita ve kitaba tahavvül edeceği tam bir sulh ve sükûn devresinden sonradır ki maarif idaresi o kürsüler üzerinde cehle karşı sarsılmaz bir istihkâm vücûda getirecek ve istikbali oradan fetih ve teshir edecektir.

Efendiler! Terbiye ve tedriste tatbik edilecek usul, malûmatı, insan için fazla bir süs, bir vasıtai tahakküm yahut medeni bir zevkten ziyade maddi hayatta muvaffak olmayı temin eden amelî ve kabili istimal bir cihaz haline getirmektir. Maarif Vekâletiniz bu esasa ehemmiyet vermektedir.

Amelî ve şâmil bir maarif için hududu vatanın merakizi mühimmesinde asri kütüphaneler, nebatat ve hayvanat bahçeleri, konservatuvarlar, darülmesailer, müzeler ve sanayii nefise meşherleri tesisi lâzım olduğu gibi bilhassa şimdiki teşkilâtı mülkiyeye nispetle kaza merkezlerine kadar bütün memleketin matbaalarla teşhizi icabetmektedir. Bütün bu güzel şeylerin bir an içinde vücûda getirilmesi gayrimümkün olmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman zarfında bu neticelerin istihsali ehemmiyetle şayanı temennidir.

Memleketin darülfünun ve serbest meslekler hayatında takibedeceği yolu en asri bir zihniyetle idrak eden iyi bir darülfünun heyetine ve bir hayli meslek ve fikir adamlarına malik olduğumuzu kemali şükran ile tezkâr edebiliriz.

Darülfünun istiklâli tabiîsi dâhilinde serbest mesleklerle verdiği istikameti gittikçe daha mükemmel bir hale ihsal edecek vesaiti mânevîyeye maliktir.

Yeni sene zarfında memleketimizde ilk ve orta tahsilin mümkün mertebe ıslahı için Anadolu on beş darülmuallimin mıntakasına ayrılacaktır. Buralarda tam devreli birer sultanî mektebi ile iki yüz talebelik bir darülmuallimîni iptidaî, bir de darülmuallimat buluna-

ektir. Bu mekteplerin terbiye ve tedrisat heyeti takriben altmış kişiye balığ olacaktır. Bu suretle memleketin muhtelif aksamında kuvvetli anasır-dan mürekkep birer merkezi irfan kuruluşt olacaktır.

Bu merkezlerde ilmi müsamerele ve konferanslar tertibetmek ve halkın okuyup yazmayan kısmını en kolay vesaitle okutarak onlara birinci derecede lâzım olan malûmatı verecek gece dersleri açmak, matbuatı mahalliyede bilhassa terbiyei umumiye ve halk bilgilerine ait neşriyatla meşgul olmak heyeti mualliminin muntazaman ifa edeceği vazâifden olacaktır. Mekteplerin tatilinde yirmi beş, otuz merkezde bütün köy imamlarını cemederek kendilerine üç aylık bir tatbikat dersi vermeyi Maarif Vekâleti bu seneki teşebbüsâtı meyânına ithal eylemiştir.

Efendiler! İptidai tahsilin muhtacolduğu müessesattan biri de leyli iptidai mektepleridir. Hükümetin son zamanlardaki tetkikat ve müşahedatı her tarafta leyli iptidailere karşı umumî bir temayül hâsıl oluğunu göstermiştir. Birkaç vilâyetin küçük yavrularını bir yere toplamamın vahdeti terbiye, yurt sevgisi ve kardeşlik üzerinde icra edeceği tesir meydandadır. Bu sebeple Maarif Vekâletiniz bu mekteplerin açılmasını her türlü vesaitle teşvik edecektir.

Efendiler! Mekteplerde tedrisat vazifesinin şayanı itimat ellere teslimini evlâdı memleketin o vazifeyi kendine hem bir meslek, hem bir mefkûre adlı edecek fâzıl ve muhterem muallimler tarafından yetiştirilmesini temin için muallimlik, sair serbest ve yüksek meslekler gibi, tedricen terakkiye ve her halde temini refaha müsait bir meslek haline konulmalıdır. Dünyanın her tarafında muallimler cemiyeti beşeriyenin en fedakâr ve muhterem unsurlarıdır.

Vatanın fedakâr evlâtlarından mürekkebolan muallim ve müderrislerin terfih ve ıklarna aidolarak ihzar edilen kanun lâyihası yakında Meclisi Âliye arz edilecektir.

Efendiler! Telif ve tercüme işleri Hâkimiyeti Milliye'nin istinatgâhı ve millî harsın en mühim vasıtai intişarıdır. Şu iki maksada ait neşriyatı bu sene âzami bir gayretle tevsi için darülfünun müderrislerini de bu işe teşvik edecek esasat hazırlanmıştır. Bir taraftan tabedilen ve yenden telifi kararlaştırılan kitapları meccani olarak her tarafa dağıtmak ve halkı okumaya alıştırmak için Hükümetçe sarfı mesai edilecektir.

«Devlet kitabı» namı altında meccani olarak neşredilecek amelî ve basit ifadeli eserlerle halkımıza hakayıkı hayatiyeyi öğretmek çok faideli bir usul olarak şayanı tavsiyedir..

Umuru şer'îye ve evkaf

Efendiler, Şer'îye Vekâleti, geçen sene zarfında birisi Şûrayı Üftâ, diğeri de Tetkikat ve Telifatı İslâmiye namıyla iki heyet vücuda getirmiştir. Usul ve âdatın tagayyür ve tebeddülü ile vukubulan hâdisatın, nâsım ihtiyacatını nazarı dikkate almak suretiyle hallini temin etmek Şûrayı Üftanın bilcümle mesaisini istinad ettireceği esas olmalıdır. Tetkikat ve Telifatı İslâmiye Heyetinin vazâifi meyânında Hikmeti İslâmiyeyi Garp nazariyatı ilmiye ve felsefiyesiyle mukayese ve akvamı İslâmiyenin itikadi, ilmi, içtimai, ihşâî, iktisadi hayatlarına ait şüunatı tetkik ve netayicini neşreylemek zikre şayan ehemmiyeti haizdir. Tetkikat için bir kütüphane tesis edildi. İstanbul'dan, Avrupa'dan ve Mısır'dan bir kısım mühim kitaplar celbolundu. Ehemmiyetli birçok kitap da Avrupa ve Mısır'a sipariş edildi. Şer'îye Vekâleti, medreselerin tevhidini ve asri müessese haline ifrazını istihdaf eylemektedir. Vekâlet, asri müctehit ve müfessirlere menşe olmak üzere bir Külliyei İslâmiye vücuda getirmeye büyük ehemmiyet atfetmektedir.

Efendiler, evlâdı memleketin müştereken ve mütesaviyen iktisaba mecbur oldukları ulûm ve fûnun vardır. Âli meslek ve ihtisas erbabının tefrik olunabileceği derecatı tahsile kadar terbiye ve tedrisatta vahdet, heyeti içtimaiyemizin terakki ve tealisi noktai nazarından çok mühimdir. Bu sebeple Şer'îye Vekâletiyle Maarif Vekâletinin bu hususta tevhidi fikir ve mesai eylemesi temenniye şayandır.

Efendiler, geçen sene zarfında Evkaf Vekâleti mebanii diniye ve hayriye tamirat ve inşaatında oldukça mühim bir faaliyet göstermiştir. Vukubulan tamirat yekûnu memleketin muhtelif noktalarına aidolmak üzere 126 cami ve meseidi şerif ile 31 medrese ve mektep, 22 su yolu ve çeşme, 175 akaar ve 26 hamama balığ olmuştur.

1339 senesinde İstanbul'a aidolup şimdiye kadar teşkilâtsizlik yüzünden ihmal edilen bendler tamiratı ciddiyetle nazarı itibara alınarak bu hususta bir kanun lâyihası tanzim edilmiş olup

Heyeti Vekileye derdesti tevdiidir ve kanunu mezkûrun Meclisi Âlice tasdikı halinde İstanbul'da susuzluk tehlikesine mâruz kalan ahali ve mebanii diniyenin su ihtiyacı mümkün mer-tebe tehvin olunacaktır.

Yekûnu mühim bir miktara baliğ olan Ev-kaf sarfiyatının hiçbir teftişe tâbi olmadan iera edilmesi gayrimuvafık görüldüğü gibi mütema-diyen halk tarafından vukubulan şikâyatın bir an evvel tahkiki kabil olamamakta bulundu-ğundan yeniden Heyeti Teftişîye teşkilâtı büt-çeğe vaz'olunmuştur.

Mahiye yirmi beg, elli kuruş gibi cüzi bir meblâğla ifayı hizmet etmekte olan hademei hayrattan 487 zatın maaşatına şimdiye ka-dar 13 006 lira zam yapılmış ve bu sene zarfında bir o kadar lira zammı mukarrer bulunmuştur.

Efendiler, geçen sene arz etmiştim. Bu sene de tekrara mecburum ki, Evkaf meselesi mü-himdir. Memleket ve milletin hakiki menfaati noktai nazarından tetkik ve icabatı asriyeye muvafık bir şekilde hallolunmak lâzımdır, el-zemdir.

Umuru hariciye

Efendiler, bundan sonra vaziyeti hariciye-mize nakli kelâm ediyorum.

Malûmdur ki, takibettiğimiz siyaset, siya-seti sulhperveranedir. Memleketimizi hiçbir hak ve adalete istinadetmiyerek çığnemek ve çığ-netmek teşebbüsü Muzaffer Ordumuzun fedâ-kârane ve cansiperane gayretiyle lâyük olduğu akamete uğratılmış ve milletimiz, tarihin nâdir kaydettiği bir muzafferiyet iktisabederek sev-gili yurdumuzu kurtarmıştır. (Şiddetli alkış-lar)

TUNALI HİLMİ B. — Tarih ilk defa kay-detmiştir.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Sulhu âlemi tesis için her fırsattan istifade arıyan Hükümetimiz büyük muzafferiyetten sonra da harekâtı tevkif ederek mütarekeyi te-min etmiş ve uzun taahhurlar ve müşkülâtla ancak Teşrinisaninin yirmisinde açılan Lozan Konferansına hakiki bir arzuyu itilâfla iştirak eylemiştir.

Heyeti Murahhasamız bütün konferans es-nasında Türkiye'nin her medeni ve kabiliyetli millet gibi yaşamaktan başka bir emeli olma-dığını sabır ve sebatla izah ediyordu. Konfe-ranstan katî netice hâsıl olmadı.

Türk milletinin idarei, malî ve iktisadi bü-tün hukuku istiklâl ve hayatına malik olması, hiçbir milleti ızzar etmiyen ebedî bir hakkı müktesebidir. (Şüphesiz, sesleri) Bu kadar ta-bîi bir hakikatı kabul etmek, sulhu âlemi tesis etmek için kâfidir. Fakat senelerden beri ol-duğu gibi Türk milletinin hukuku hayatiyesini her hangi bir şekil içine kapıyarak ruban, fiilen ve hakikati ahvalde onu kabul etmemek ısrarı ne netice verirse versin, Türk Milleti o netice-yi huzuru kalb ve istirahatı vicdan ile kabul etmektedir ve kabul edecektir. (Hay hay, ses-leri)

Görüyorsunuz ki, sulhü cihanı temin eyle-mek evvel ve âhir müttefiklerin elindedir.

Ancak talik devrinin süratle hitam bularak vaziyetin inkişaf etmesi zâruridir.

Afgan ve İran gibi kardeş büyük milletler-le aramızda caygir bulunan münasabatı sami-miye ve dostaneyi takviye, nuhbeî âmâlimizdir.

Rus Şûralar Cumhuriyetiyle Moskova Mua-hedesi ahkâmı dairesinde münasebatı sanimiye-mizi tarsin etmek ve her iki milletin kavanini mevcudesini telifen münasebatı iktisadiyemizi ileri götürmek hususları Şark'taki siyasetimi-zin temelidir. (Hay hay, sesleri) Rus Şûralar Hükümetiyle Moskova Muahedesi ahkâmına tevfikân tarafeyn arasında ticari ve iktisadi münasebatın tanzimi ve bir konsolosluk muka-velesi akdi zımnında Merkezi Hükümetimizde tarafeyn murahhaslarından mürekkep konfe-rans, müzakeratına devam etmektedir. İki mil-letin menafiini meze ve telif ederek müzakerat-ın hüsnü hitama ermesi memuldür. Komşuları-mız Kafkas cumhuriyetlerine gelinee :

Malûmunuz olduğu üzere Kars Muahedesiyle aramızda mevcut münasebatı dostaneî hem-civari tarsin ve takviye edilmiştir ve yine Kars Muahedesi ahkâmına tevfikân Tiflis'e izam ey-lediğimiz Heyeti Murahhasa Kafkas Cumhuri-yetleriyle konsolosluk, müzahareti adliye, pos-ta ve telgraf, şimendifer mukavelât müza-keratını hüsnü suretle hitama erdirerek akit ve imza etmiş ve berayı tasdik işbu mukavelât Meclisi Âlinize arz kılınmıştır. Aynı zamanda Tiflis'te Rus Şûralar Cumhuriyetiyle posta ve telgraf ve şimendifer mukavelâtı akit ve imza olunmuştur.

Muhterem komşularımız olan Kafkas cum-huriyetleriyle ve onların müttefikî olan Rus

Şûralar Cumhuriyeti ile münasebatı hemcivari ve dostanemizi bu suretle mukavelâta raptederrek tahtı intizama almak bizim için mucibi memnuniyettir. Uzun müddetten beri Yunanistan'da ıstırapta bulunan sivil ve asker üseramızın mübadelesi için Lozan'da akdedilen mukavele ahkâmı mevkii tatbika konmuştur.

Efendiler, Avrupa'da komşularımız olan Hükümetlerle aramızda tezadı menafi yoktur. Müteakabilen hukuka riayet, Balkanlar'da dahi dostluk için kâfidir. Kendileriyle münasebatı kadimemiz bulunan dost devletlerle bir an evvel münasebatı resmiyeye girişmek üzere sefaret ve şehbenderlikler tesisi arzuyu halisindeyiz.

Efendiler cihanın münasebatı siyasiyei hazırası heman münasebatı iktisadiyeye müstenid olduğundan biz de iktisadiyatı hariciyemize bir ehemmiyeti mahsusa atfediyoruz.

Ordu

Efendiler, mâruzatımı Türkiye Büyük Millet Meclisinin çelik bir kütle halinde ifayı vazife etmiş ve etmeye müheyya ordusuna intikal ettiriyorum.

Sözlerimin bu aksamını derin bir hürmetle ifadeye başlamadan evvel - Başkumandan sıfatıyla dahi olsa - timsali namus ve şohamet olan o kutsi camianın bir ferdi olmakla iftihar ettiğimi arz etmeliyim. (Şiddetli alkışlar)

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Biz de vücudunuzla iftihar ediyoruz.

ALİ SAİB B. (Urfa) — Vücudunuzla iftihar ederiz.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Efendiler, Garp Cephesinde Yunanlılar karşısında bulunan ordumuz 26 Ağustos 1338 de tarazuza geçerek kazandığı seri muzafferiyetlerle cümlelerin malûmu olan tarzda kısa bir müddette Garbi - Anadolu'yu Yunanlılardan tathir etmiştir. Aynı çarbenin tesiriyle düşmanlarımız Şarki - Trakya'nın da tahliyesiyle Hükümetimize teslimine icbar edilmiştir. Cihan kubesi altında cereyan eden hâdisatı harbiye arasında bütün evsafıyla en müstesna bir mevkii haiz bulunan bu muazzam hareketin takdiri ehemmiyetini tarihe tevdi ederim. Zaferin her türlü sitayişin fevkinde bulunan kahraman âmilleri hakkında da fazla söz söylemeyi zait addediyorum.

Elcezire Cephesinde: Memleketin Cenubi - Şarki hududunun Misakı Milli dâhilinde temini için silâha müracaat ihtimali düşünülerek icabeden tedabiri askeriye ıttihaz edilmiştir. (Hay, hay sesleri, alkışlar)

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Yaşasın ordu...

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Anadolu'da gerek Yunan ordusu ve gerek Pontüs şakileri tarafından icra edilmiş olan bimsal zulüm ve vahşetin tesbit ve tevsikine çalışılmıştır. Tesbit olunanları neşredilerek peyderpey âlemi medeniyete iblâğ olunmaktadır. Ordunun Harbi Umuminin verdiği tecarüb ve tebellür ettirdiği netayice mükemmelen talim ve terbiyesi için gerek Harbi Umumi esasında ve gerek badelharb mütehassısını askeriye tarafından neşredilen en müfid mecmua ve resaili askeriye celbedilerek tercüme ve tabi ve teksir edilmiş ve binlerce nüshası orduya tevzi edilmiştir.

Bundan başka sunufu muhtelif için kurslar küşadı suretiyle ordunun talim ve terbiyesinin yüksek bir seviyeye isaline çalışılmıştır ve daha da çalışılacaktır.

Efendiler ordunun muharebeye ihzarı hususunda Müdafaa-i Milliye Vekâletince sebk eden mesaiden de bahsetmek faideli olacaktır.

Bilhassa İstanbul'da bulunmakta iken esbabı muhtelif tesiriyle henüz orduya iltihak edemiyen fakat kalpleri özvatının derdiyle çarpan zâbitanın vazifelerine esbabı iltihakları temin edilmiş ve ayrıca Ankara Talimhâmindan son tecarübü harbiye ve en yeni fennî bilgilerle mücehhez olarak yetiştirilen birçok arkadaşlar orduya iltihak ettirilmişlerdir.

Geçirdiğimiz sene zarfında esliha ve mühimmat tedariki hususunda hummalı bir mesai sebk etmiş ve kısmen haricîten kısmen de dâhilden tedarik edilen malzeme ile temini maksada muvaffakiyet hâsıl olmuştur. İmalâtı Harbiye fabrikalarının bu sene zarfındaki faaliyetleri dahi şayanı teşekkürdür.

Azim ve imanımız önünde yıkılarak esliha, mühimmat ve vesaitini meydana muharebede terke mecbur olan Yunan Ordusunun metrukâtından istifade olunduğu gibi muhtelif merkezlerde yeni ve ihtiyat silâh ve cephaneye depolarımız ve fabrikalarımız teessüs etmiştir. Bu vüsatla teessüs eden ve gün geçtikçe daha ziyade vüsat ve mükemmeliyet peyda etmekte olan

müessesatı harbiyeye lâzımı veçhile fennî dimağlar yetisttirilmesi için de ihzaratta bulunulmaktadır.

İstihsalı zafer için geri hidematının tanzimi hususunda sebk eden mesai pek meşkûr ve şayanı takdirdir. Bu kelimeleri telâffuz ederken ifade etmek istediğim hissi şükran yalnız devairi resmiyeye maksur değildir. Bütün kudreti hayatiyelerini, bütün vasıtalarını, rabı-talarını ordunun hizmetine ânade kılan ve kadın ve çocuklarıyla ordu nakliyatına iştirak eden muhterem halkın kürsü milletten ifade eylediğim takdir ve şükranı pek ziyade istihkakı vardır. (Şiddetli alkışlar)

Efendiler bu meselenin heyecanbaş safahati üzerinde biraz daha ısrar etmek mecburiyeti viedaniyesini hissédiyorum. Oğullarını ve kocalarını cephenin ateş hattına gönderen ihtiyar babalar ve analarla, genç kadınlar kağı ve öküzden ibaret bir terkibi mukaddes olan hayat vasıtalarını başına geçerek orduyu takibetmişler ve malzemelerinin iptidailiğine rağmen ruhlarındaki gayret ve hissi fedakâriyle düşmanın binlerce otomobilden mürekkep bir manzumci nakliye teşkil eden vesaiti fenniyelerine rekabet eylemişlerdir. (Yaşasın millet sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)

ALİ SAİB B. (Urfa) — Bu millet ölmez.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Ordunun bu sene vermiş olduğu muharebelerde umuru sıhhiyenin tarzı cereyanı lisanı takdir ile yâda sezadır. Emrazı sâriye mücadelesi teğhizatı sıhhiye nevakısının ikmalî, zâbitanı sıhhiyenin itnâmı ve istihbaratı sıhhiyenin tanzimi üzerinde tekâsüf eden vezâif sıhhiyede de muvaffakiyeti kâmile görülmüştür. Hassaten sevkıyat hututu üzerinde kesretle görülen hummayı racia ve lekeli humma menabii taharri ve takıbedilerek çıktığı köyle-re kadar mücadele teşmil edilerek cepheye temiz efrat sevkıyatı temin edilmiştir.

Vaktiyle tekml teşkilâtı bahriye ve mühimmat depolarıyla üssülharekelerimizin inşaat tezgâhlarımızın İstanbul'a sıkıştırılmasındaki mahzur işbu mücadelede tamamiyle tahakkuk etmiştir. Düşmanın ablukasına ve malik olduğu vesaiti bahriyesine rağmen mensubini bahriyemiz birkaç gemi ile harikalar göstererek hiçbir şey zayi etmeksizin nakliyatı bahriyeyi temin

eylemek suretiyle meşkûr hizmetler ifa etmişlerdir. (Alkışlar)

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Yaşasın Barbaros oğulları.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Millî Ordu teşkilâtının diğer senelere nispetle büyük bir vüsat arz etmesine rağmen iase ve ilbas işleri şayanı memnuniyet bir tarzda ikmal edilmiştir.

Harita dairesinin bu sene zarfında orduya yetistirdiği haritaların son zaferin iktisabında büyük dahli olmuş ve bu haritalar sayesinde orlu, hedefi zafere suhuletle yürümüştür. Son zaferde Yunan ordusunun bıraktığı üseranın tanzim ve refahı hallerine çalışılmak üzere bir Üsera Şubesi teşkil edilmiş, düşmanın üseramıza ve ahalimize reva gördüğü mezalime mukabil düşman esirlerine karşı kendi efradımıza olduğu kadar şefkat ve himaye gösterilmiştir.

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Mahalline mi masruftur?

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Yeni sene zarfında ordumuz bütün şubatıyla ve mütemediyen terakkiye devam edecektir.

Efendiler yeni senenin mevzuu işgalâtı meyanında ordu ve mensubunun temini refah ve tefeyyüzü meselesi ve matul silâh arkadaşlarımızın temini istikbali, ehemmiyetli bir mevki teşkil etmektedir.

Büyük Millet Meclisi

Efendiler mâruzatını ikmalden evvel vücudu millînin re'si idaresini teşkil eden Meclisi Âlinizin mesaii mesbukasını da icmalen kaydetmek istiyorum. Bu sene zarfında 1 Teşrinisani'de Meclisi Âlinin ittihaz ettiği tarihî kararın tabii bir neticesi olmak üzere Abdülmecid Hazretleri Meclisi Âlice müspet ve musaddak olan fartı liyakat ve ehliyetlerine binaen Makamı Muallâyı Hilâfete intihap buyrulmuştur.

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Allah millet hakkında hayırlı eylesin.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Meclisimizin bir sene zarfında vukubulan içtimaları (201) dir. Bu içtimalar (377) âleni, (102) hafi olmak üzere (479) celseyi ihtiva etmektedir.

Sene zarfında Meclise cem'an 419 lâyiha ve teklifi kanunî takdim edilmiştir.

Tezkere ve takrir suretinde gelip de kanuniyet kesbeden evrak miktarı 17 olduğundan gelen lâ-yiha ve tekliflerin yekûnu 436 ya bâliğ olur. Bu-na ikinci seneden üçüncü seneye devredilen ve 314 kıtadan ibaret olan levayih ve tekâlifi de ilâ-ve edersek geçen sene zarfında Meclise mal olan miktarın yekûnu 750 olarak tezahür eder.

İşbu 750 lâyiha ve tekliften sene zarfında 113 ü kanun ve 9 u tefsir olarak kabul edilmiş ve 24 ü de reddedilmiştir. İade ve istirdat suretiyle 7 si mevkii muameleden kaldırılmıştır. 52 si aidolduğu diğer kanunlarla tevhid edildi.

Altısı da karar şeklinde çıktı ki, üçüncü içti-ma senesinde muameleleri ikmal olunan miktar 211 olup yeni seneye Heyeti Umumiyyede ve en-cümnenlerde olmak üzere 539 teklif ve lâyiha dev-redilmiştir. Bundan başka diğer birçok mazbata-lar ve saire müzakere edilerek bu suretle ittihaz olunan mukarrerat yekûnu da 137 ye baliğ olur.

Bütün bu muamelâtın tafsilâtını derdesti neş-rolan üçüncü içtima senesine mahsus Meclis hu-lâsai mesaisini muhtevi bir risalede göreceksiniz. Geçirdiğimiz sene zarfında dahi diğer senelerde olduğu gibi bâzı rüfekânız Meclis haricinde de güzide hizmetler ifa eylemişlerdir.

üçüncü içtima senesine 347 âza ile başlamış-tık. Bir sene zarfında üç arkadaşımızın ziyaiyle mütecellim olduk. (Allah rahmet eylesin sesleri) Merhumlar hakkında Cenabı Hak'ın rahmet ve gufranını niyaz ederim. Rüfekâyı kiramdan yedi-zat diğer suretlerle infikâk ve aramızdan gaybu-bet etmiş bulunuyor. Yine bu sene zarfında in-tihap suretiyle bir arkadaşımız Meclise iltihak etmiştir. Şu halde dördüncü milli seneye 341 âza ile ibtidar ediyoruz.

Efendiler son ifadelerimle son milli senenin hututu mesaisine ait icmali ikmal etmiş bulun-u-yorum. Geçen seneki mâruzatım hututu umumi-yeden ve teeddüt yolunda muhiti millîde tebel-lür etmiş arzularım intakinden ibaretti. Bu sene yalnız yapılmış ve yapılması mukarrer bulunmuş şeylerden bahsettim.

Efendiler sözlerim burada en hayati bir nokta-ya intikal ediyor. Hayati diyorum ve bunu söy-lerken kelimenin en mutlak mânasını kasdedi-yorum. Efendiler geçirdiğimiz sâli millînin mahasalı mesaisini en mütevazı bir lisanla arz eylediğimi zannederim. Bütün noksanlarımıza rağmen hakbin olan her sahibi insaf bu netayic önünde kâfi bir hissi memnuniyet duyacaktır.

(Elbette sesleri) Bugün dâhil bulunduğumuz yeni senenin başındaki bu umumi vaziyetimizi yalnız bundan üç buçuk, dört sene evvelki hal ile değil, belki ona takaddüm eden asırlarda Osmanlı Devletinin haliyle mukayese edecek olursak ve bu mukayesemizi ciddi bir tetkika istinadettirirsek, alacağımız netice şudur :

Bugün maziden kuvvetliyiz... (Elhamdülil-lâh sesleri) Bugün maziye nispetle daha büyük bir kabiliyet ve kudreti hayatiyeye malikiz. (Hay hay sesleri)

Bu rüçhanı yapan nedir Bunu gayet sarih olarak tekrar ve tekrar etmek mecburiyetinde-yiz. Bunun esbabı hakikiyesi iki düsturun mef-humunda mündemiğtir. Bu düsturlardan birisi Misakı Millî, ikincisi Hâkimiyeti Bilâkaydüşart millet'in elinde tutan Teşkilâtı Esasiye Kanunu-muzdur. (Alkışlar)

Millet ancak hâkimiyeti milliyesini eline alarak kurduğu yeni devlet ve yeni mahiyetteki idare sayesinde kendi hayatı ve memleketin mah-fuziyeti için zaruri olan şeraiti ve pek büyük olan muzafferiyatı temin eylemiştir. Fakat bugüne kadar istihsal edilmiş olan esaslı noktaları mah-fuz bulundurmak ve âtiye ait teali ve terakki ümitlerinin emniyetle mahfuz bulunduğuna kaani olmak için evvelemirde hâkimiyeti mil-liyemizin her şeyden masun olarak millet'in vic-danında, kalbinde ve bütün mâneviyatında gayrikabili izale bir surette mahkûk olduğunu görmek ve bilmek lâzımdır.

HACI AHMED HAMDİ Ef. (Muş) — Ebe-diyen mütemerkiz olacaktır.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devanla) — Benim bildiğime göre millet bu hakikatı ha-yatiyeyi bütün şümuliyle idrak etmiştir. (Hiç şüphe yok sesleri)

Efendiler hâkimiyeti milliye ve onun mah-fuziyetini mütekeffil olan bugünkü şekil ve ma-hiyeti idaremi yalnız saadeti âtiyemizi değil, belki şerefimizi; namusumuzu ve bütün evsafı mâneviyemizi temin eder.

Efendiler mücbir hâdisatın sevk ve tesiri al-tında toplanan Meclisi Âliniz bu Devlet ve mil-letin şekil ve mahiyetini en katî bir tarzda tes-bit etmiş ve Teşkilâtı Esasiye Kanunıyla onun ahkâmı katiasını teyid ve takviye eden 1 Teşri-nisani 1338 kararını müttelifan kabul ederek ye-ni Türkiye Devletinin esaslarını vaz'eylemiştir.

Misakı Millî ismi altında tanıyarak tahak-

kuku uğrunda bütün milletin ifnayı hayatı göze aldığı berati necatımızın kudret, kuvvet ve mahiyeti ne ise 1 Teşrinisani 1338 kararının da kıymet ve ehemmiyeti odur. Misakı Millî, vatanın düşmanı haricî muvacehesindeki vaziyet ve mevkiini tesbit eden mukaddes bir düstur olduğu gibi 1 Teşrinisani 1338 kararı da asırlardan beri cehil ve dalâletin hâmisî, nikbet ve şematin validi bulunan ve milletimiz için dahili ve daimî bir düşman olan saltanatı ferdiye ve onun temsil ettiği meş'um bir şekli idareye tevcih edilmiş bir silâhı mukaddestir. (Şiddetli alkışlar) Asırlarca ve asırlarca müddet mert ve kahraman bir azme sahai tecelli olmuş bir vatani düşmana teslim etmek cüretini gösterenler, o cüreti ancak o idarenin ruhunda, şeklinde ve mahiyetinde bulmuşlardı. (Pek doğru sesleri) Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun en büyük istihkak ve evsafı vekâletle vaz'u tesis eylediği şekli idare zaman ile mukayyet değildir ve olamaz.

Binaenaleyh haricî düşmanlarımızın şu veya bu membadan aldıkları haberleri şu veya bu surette tefsir ederek şimdiye kadar olduğu gibi boş ümitlere kapılmaları kadar büyük gaflet olamaz. (Bravo sesleri)

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Bu sözlerinizi alsınlar ki hepimizin sözüdür. (Bütün milletin sözüdür sesleri)

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Efendiler düsturu halâsımız olan Misakı Millîvi safhai tarihe yazan, milletin demir elidir. İstihsal olunacak neticeye de milletin kendisi niğehban olacaktır. (Şiddetli, alkışlar)

Millet yalnız kendi kolları ve kendi kaniyle değil, aynı zamanda kendi başı ve kendi dimaîyle kazandığı cevheri hâkimiyet ve istiklâlini son felâkete kadar büyük bir saffet ve gafletle kendisine, her rehber tanıdığını ve derin bir tesellimiyetle hafızı hayatı addeylediği eşhas ve eşkâle artık emniyet edemez. (Pek doğru sesleri) Millet bundan sonra havatına, istiklâline ve bütün varlığına bizzat kendisi niğehban olacak ve bütün aktarı vatanda yine yalnız kendisi ve kendi idaresi hükümran olacaktır. (Sürekli alkışlar)

REFİK B. (Konya) — Yaşasın Hâkimiyeti Millîye.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Efendiler Misakı Millî netayici istihsal olun-

duktan sonra dahi millî idareyi gevşettiğimiz dakikada büyük mahasalın elden gitmesi muhakkaktır.

ALİ SAİB B. (Urfa) — Gevşemez.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Millet buna ağâhtır ve millet iksiri hayatı bizzat keşfetmiştir. Binaenaleyh 1 Teşrinisani kararı ebedidir. (Devamlı alkışlar)

Efendiler Misakı Millî, yalnız istihsalî anına kadar muhafazai kıymet edecek bir düstur mevkiinde iken onun neticesi olarak kazanılan İstiklâl ancak 1 Teşrinisani 1338 kararının temini bakasıyle naili edebiyet olabilir. Binaenaleyh 1 Teşrinisani 1338 kararı kanunların ve bütün mukarreratın fevkinde bir kıymet ve kuvveti haizdir. (Şüphesiz sesleri)

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Halkın ta-cıdır.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Efendiler, Heyeti içtimaiyede en yüksek hürriyetin en âli müsavat ve adaletin temini istikrarı ve mahfuziyeti ancak ve ancak tam ve katî mânasiyle Hâkimiyeti Milliye'nin müesses bulunmasıyla kaimdir. Binaenaleyh hürriyetin de, müsavatın da, adaletin de noktai istinadı Hâkimiyeti Milliye'dir. (Övledir, bravo ve yaşasın sesleri) Heyeti içtimaiyemizde, Devletimizde hürriyet bipayandır. Ancak onun hududu, onu bipâyan yapan esasın mahfuziyetiyle kaim ve mahduttur.

Bir insan, belki kendi arzusuyla hürriyeti şahsivesini bertaraf etmek ister, fakat bu teşebbüs koca bir milletin hayatına ve hürriyetine irası zarar eylivecekse, muazzam ve pürşeref bir hayatı millet bu yüzden sönecek ise o milletin ensal ve ahfadı bu yüzden mahvolacaksa bu teşebbüsat hiçbir vakit meşru ve şayanı kabul olamaz.

TUNALI HİLMİ B. — Köylünün tırpanı, hepsi hazırır.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Ve hele böyle bir hareket hiçbir vakit hürriyet namına müsamaha ile telâkki edilemez.

Hiç şüphe yok, Devletimizin ebedmüddet olması için, memleketimizin kuvvetlenmesi için milletimizin refah ve mesuliyeti için hayatımız, nâmusumuz, şerefimiz, istikbalimiz için ve mukaddesatımız ve nihayet her şeyimiz için behemmal en kışkanç hislerimizle, en açık teyak-kuz ve intibahlarımızla ve bütün kuvvemizle

Hâkimiyeti Milliyemizi muhafaza ve müdafaa edeceğiz. (Şiddetli alkışlar)

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Yaşam hâkimiyet...

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla)
— Binaenaleyh Hâkimiyeti Milliye cevheri mukaddesinin vasıtai tecellisi olan bugünkü şekil ve mahiyet Hükümetimizin düşmanlarını derhal menetmek ve hürriyeti milliyenin mahfuziyetini temin ve müdafaa eylemek pek tabiidir.

REFİK B. (Konya) — Hiç şüphesiz.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla)
— Efendiler! Nihayetsiz bir hürriyet kabili tasavvur değildir. Hakların en büyüğü olan hakkı hayat bile mutlak değildir; intihara karar veren bir zatın neticesi cürmü hududu yalnız şahsına maksur olduğu halde zabıta onu men' ile mükelleftir. Aynı zatın aynı hareketini biraz daha büyük mikyasta tasavvur eder ve düşündüğümüz cürmü bir şahıstan bir aileye teşmil eylessek müteşebbisin mevkii derhal hunhar bir canı manzarası arz eder. Binaenaleyh Hâkimiyeti Milliye düşmanlığı, müstesna bir mevkii izzet ve şerefi haiz bulunan bir milletin her şeyine bir anda kasdetmek cürmünden başka bir şey değildir. (Şüphesiz, sesleri)

IHSAN B. (Cebelibereket) — Ve cezası da o olacaktır.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla)
— Bunu elbette bütün milletin maddi ve mânevi evsafı güzidesinden mürekkep zâbitai âliyei milliye katiyen meneder. (Şüphesiz, sesleri)

Efendiler! İzahını iltizam ettiğim mevzuu kendi hissiyatımıza ve kendi Meclisimizin tarihine tatbik ile teşrih ediyelim.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin ferdayı küşadında kendi meşruiyetine kavlen, fiilen, tahriren ve her hangi vasıta ile târiz edenleri Meclis hangi hak ile hâini vatan addetti ise, Misakı Milliye aleyhtarlık edenleri hangi esbabı siyasiye ve içtimaiye ile hâin tanıdık ise ve nihayet bütün ihtişam ve şevketiyle, bütün kavanin ve kudretiyle Meclisin ve Millî Misakın aleyhinde vaziyet alan asırdide bir idareyle onun mensuplarını hangi sebepler ve hangi haklarla hiyanetle vâsfeyledikse bugünkü Hâkimiyeti Milliye düşmanlarını da aynı haklar ve aynı sebeplerle hâin telâkki eyleriz. (Şiddetli alkışlar)

Hâkimiyeti Milliye'nin ifadei kanuniyesi olan Teşkilâtı Esasiyemize ve onun bir senedi teyidi olan 1 Teşrinisani 1338 Kararına muhalefet edenleri aynı hak ile menederiz, ensali müstakbelemizin selâmeti ve vatanın istikbali namma menederiz. (Doğru sesleri)

Muhterem ve muazzez arkadaşlarım,

Bu izahatımdan sonra hep beraber enzârı ihtiramımızı mutafı viedanımız olan muhiti millete nasbedelim. Orada faziletin, vefa ve sadakatin, arzuyu teceddüdün, aşkı hâkimiyet ve istikbalin intifanâpezir ateşi yanmaktadır.

Bu mukaddes ateş kendi içindeki cehil ve zulmeti yakacak ve istiklâlimiz önüne dikilecek olan bütün mânileri yıkacaktır. (İnşallah sesleri)

Efendiler! Millet önünde, onun istihkakı istiklâli önünde, onun liyakatı terakki ve teceddüdü önünde her kuvvet ancak milletin irade ve emeline uymak suretiyle yaşayabilir.

Milletin irade ve emeline uymayanların talihi husrandır, izmihlâldir. (Şüphesiz sesleri)

Efendiler! Bu muazzam iradenin huzurunda kemali hürmet ve inkiyat ile eğilelim! (Şiddetli alkışlar)

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Yaşa Paşam, yaşa!

3. — AZAYI KIRAM MUAMELÂTI

1. — *Divanı Riyaset intihabı (Reisisani ve Reisvekilleri)*

REİS — Efendim! Reisisani intihabı yapacağız. (Reyler toplandı.) Rey vermiyen varsa reylerini versin. İstihsalı âra hitam bulmuştur efendim.

[Seyfi Efendi (Kütahya), Recai Bey (Trabzon), Rifat Bey (Tokad) tasnifi âraya memur edildiler.]

4. — TAKRİRLER

1. — *Trabzon Mebusu Nebizade Hamdi Beyle iki arkadaşının, Meclisin itimat ve selâmının orduya tebliğ edilmesine dair takriri*